

आरोग्य सेवा भरती सक्सेस पासवर्ड २०२२

आरोग्यविषयक तांत्रिक ज्ञान

परीक्षाभिमुख विवेचन, तक्ते व आराखडे यांद्वारे
२०,००० हून अधिक वस्तुनिष्ठ प्रश्नांची तयारी

आरोग्यसेवक, औषधनिर्माता, आरोग्य पर्यवेक्षक,
अधिपरिचारिका, प्रयोगशाळा सहायक, बहुउद्देशीय
आरोग्य कर्मचारी, क्ष-किरण तंत्रज्ञ, नेत्रतज्ञ,
दंत यांत्रिकी, वरिष्ठ व कनिष्ठ लिपिक, आहारतज्ञ,
रक्तपेढी तंत्रज्ञ, रासायनिक सहायक, शिपाई इत्यादी

३० दिवसांतील
दुसरी आवृत्ती

डॉ. शशिकांत अन्नदाते | स्वाती शेटे

M.A., M.Ed., NET, SET, Ph.D., DSM

- COVID 19 परीक्षाभिमुख माहिती
- भरपूर मुद्दे, पॉईंट्स, तक्ते व आराखडे
- राष्ट्रीय व राज्यस्तरावरील आरोग्यविषयक कार्यक्रम

Published By
Sau. Shobhadevi Kshirsagar

K'Sagar Publications

‘Suvarna Shilpa’, 444/1 Shaniwar Peth,

Adjacent to Rajmachikar Flour Mill,

Near Dakshinabhimukhi Maruti Temple, Pune - 411 030

☎ : (020) 24450125, 24455435 Fax : 91-020-24453065

Email : *customer@ksagar.com,*

sales@ksagar.com

website : *www.ksagar.com*

© K'Sagar Publications, Pune : 2021

Second Edition : 2022

ISBN : 978-81-950529-2-9

The name K'Sagar is registered
under the trade marks Act, 1999

Printed at

Abhijat Printers

Nanded Phata, Pune.

Typesetting

K'Sagar Publications, Pune

Cover Design

K'Sagar Publications, Pune

Price : ₹ 345/-

Our Firms

K'Sagar Book Centre

Appa Balwant Chowk,
Pune - 411 030.

☎ (020) 24453065

☎ 9823121395

9545567862 / 63

K'Sagar's House of Books

Satya-ganesh Sankul,
(Saraswati Nivas) 122,
Budhwar Peth, Jogeshwari Mandir
Lane, Pune - 411 002.

☎ (020) 24465650

☎ 9923810566

K'Sagar's House of Books

39/1, Durga Chambers,
Jogeshwari Mandir Lane,
Pune - 411 002

☎ (020) 24483166

☎ 9923906500

8087722277

Due care has been taken to ensure that the information provided in this book is correct. However, the authors and the publishers bear no responsibility for any damage resulting from any inadvertent omission or inaccuracy in the book.

कोरोना विरुद्धच्या लढ्यात
अहोरात्र रुग्णांची सेवा करणारे डॉक्टर्स, नर्सेस व
आरोग्य खात्यातील अन्य कर्मचारी;
शिक्षक, अंगणवाडी सेविका व
आशा कार्यकर्त्या आणि—
संबंधित शासकीय कर्मचारी व
स्वयंसेवी संस्था व स्वयंसेवक
या कोरोना योद्ध्यांना
मनःपूर्वक अर्पण व
त्यांच्या कार्याला त्रिवार सलाम!
—डॉ. शशिकांत अन्नदाते व
—स्वाती अन्नदाते

के'सागरीय

महाराष्ट्र शासनाच्या आरोग्य विभागात सन २०२१ मध्ये १७,००० पदांची मेगाभरती दोन टप्प्यात होत आहे. मागील वर्षी कोविड प्रादुर्भावामुळे पदांच्या भरतीस विलंब झाला होता. यावर्षी मात्र आरोग्य विभागात होणाऱ्या भरतीमुळे विद्यार्थ्यांना नोकरीची सुवर्णसंधी उपलब्ध झाली आहे. महाराष्ट्र शासनाच्या सार्वजनिक आरोग्य विभाग व जिल्हा परिषदेच्या आरोग्य विभागात विविध पदे परीक्षा घेऊन यावर्षी भरली जात आहेत.

या महाभरतीअंतर्गत आरोग्य विभागाकडून राज्यातील विविध कार्यालयांतील बहुउद्देशीय आरोग्य कर्मचारी, प्रयोगशाळा वैज्ञानिक अधिकारी, प्रयोगशाळा सहायक, क्ष-किरण वैज्ञानिक अधिकारी, औषध निर्माण अधिकारी, आहारतज्ज्ञ, इसीजी तज्ज्ञ, दंत यांत्रिकी, डायलिसिस तंत्रज्ञ, अधिपरिचारिका, वॉर्डन, अभिलेखापाल, सहायक परिचारिका, वरिष्ठ लिपिक व संवर्गातील पदांसाठी भरती परीक्षा घेतली जाणे अपेक्षित आहे.

उपरोक्त अभ्यासक्रमातील विषयाशी संबंधित ज्ञान किंवा आरोग्यविषयक तांत्रिक ज्ञान हा अतिशय महत्त्वाचा घटक. २०० गुणांपैकी तब्बल ८० गुण या घटकास आहेत. या घटकाचे हे महत्त्व व विद्यार्थी मित्रांची आग्रही मागणी लक्षात घेऊन या घटकावरील या परिपूर्ण व स्वतंत्र पुस्तकाची रचना केली आहे.

या ग्रंथात आरोग्य विषयक घटकांचे सविस्तर विवेचन करण्यात आले असून आरोग्य विभागाच्या परीक्षांमध्ये पूर्वी विचारल्या गेलेल्या प्रश्नांचाही समावेश करण्यात आला आहे.

सदर ग्रंथ लेखनासाठी आचार्यरत्न देशभूषण शिक्षण प्रसारक मंडळाचे चेअरमन व ज्येष्ठ विधिज्ञ मा. के. ए. कापसे साहेब, संस्थेचे सचिव मा. एम. बी. गरगेट, प्राचार्य डॉ. राजेंद्र लोखंडे, समन्वयक डॉ. मलगोंडा मायगोंडा, डॉ. अनिरुद्ध क्षीरसागर, अभिजित कार्ले, अमोल गायकवाड यांनी प्रेरणा दिल्याचे डॉ. अन्नदाते नमूद करतात.

हा संदर्भ संबंधित परीक्षेत आपणास सुयश मिळवून देण्यास निश्चितच उपयुक्त ठरेल, या सार्थ विश्वासासह तो आपल्या हाती सोपवीत आहे. यथार्थ शुभेच्छांसह!!

आपला
व्ही. एस. क्षीरसागर
(के'सागर)

अनुक्रमणिका

१. सार्वजनिक आरोग्य विभागाची राज्यस्तरावरील रचना ९

सार्वजनिक आरोग्य

- ✱ सार्वजनिक आरोग्य विभाग मंत्रालय स्तरावरील रचना
 - ✱ महाराष्ट्रातील आरोग्य कार्यक्रमाचे मूळ उद्देश
 - ✱ महाराष्ट्रातील आरोग्य संस्था
 - ✱ आरोग्य कार्यक्रम प्रमुख कार्यालये
 - ✱ आरोग्य सुविधांची त्रिस्तरीय रचना
 - ✱ सार्वजनिक आरोग्य विभागाची उद्दिष्टे
 - ✱ महाराष्ट्र शासनामार्फत राबविण्यात येणारे राष्ट्रीय आरोग्य कार्यक्रम
 - ✱ राज्य कामगार विमा योजना
- ### आरोग्य सेवा
- ✱ प्राथमिक स्तरावरील आरोग्य सेवा
 - ✱ द्वितीय स्तर आरोग्य सेवा
 - ✱ तृतीय स्तरावरील अतिविशेष सेवा
 - ✱ सार्वजनिक आरोग्य प्रयोगशाळा सेवा
 - ✱ राज्य रक्तदान संक्रमण परिषद
 - ✱ परिवहन सेवा
 - ✱ रुग्ण सेवा केंद्र
 - ✱ वस्तुनिष्ठ प्रश्न

२. विविध मानवी रोग व त्यावरील उपचार २६

- ✱ प्रास्ताविक
- ✱ प्लेग
- ✱ तीव्र मेंदूज्वर
- ✱ चंडिपुरा मेंदूज्वर
- ✱ हत्तीरोग
- ✱ जपानी मेंदूज्वर

- ✱ हिवताप
- ✱ चिकुनगुनिया
- ✱ डेंग्यू
- ✱ काँगो हिमोरेजिक फीवर
- ✱ कुष्ठरोग
- ✱ कांजिण्या
- ✱ 'इन्फ्ल्युएंझा' एच १ एन १ (स्वाईन फ्ल्यू)
- ✱ क्षयरोग
- ✱ घटसर्प
- ✱ डांग्या खोकला
- ✱ गोवर
- ✱ तीव्र अतिसार
- ✱ कॉलरा
- ✱ कावीळ A आणि E
- ✱ पोलिओ
- ✱ लेप्टोस्पायरोसीस
- ✱ एड्स
- ✱ सार्स
- ✱ वस्तुनिष्ठ प्रश्न

३. भारतातील आरोग्यविषयक धोरण, योजना व महत्त्वाची सांख्यिकी ६९

- ✱ सार्वजनिक आरोग्य
- ✱ आयुष मंत्रालय
- ✱ भारतातील आरोग्यविषयक प्रमुख समित्या
- ✱ आरोग्यविषयक धोरण व विविध योजना
- ✱ महत्त्वाचे आरोग्यदिन
- ✱ आरोग्यविषयक जन्मदर, मृत्युदर, अर्भक मृत्युदर इत्यादींविषयक प्रमुख आकडेवारी
- ✱ वस्तुनिष्ठ प्रश्न

४. राष्ट्रीय व राज्य स्तरावरील विविध आरोग्यविषयक कार्यक्रम ८३

- ✱ राष्ट्रीय कुष्ठरोग निवारण कार्यक्रम
- ✱ राष्ट्रीय मानसिक आरोग्य कार्यक्रम
- ✱ राष्ट्रीय वृद्धापकाळ आरोग्य शुश्रूषा कार्यक्रम
- ✱ राष्ट्रीय बाल स्वास्थ्य कार्यक्रम
- ✱ राष्ट्रीय अंधत्व नियंत्रण कार्यक्रम
- ✱ राष्ट्रीय अंधत्व नियंत्रण कार्यक्रम (महाराष्ट्रसंदर्भात)
- ✱ राष्ट्रीय कुटुंबकल्याण कार्यक्रम
- ✱ सुधारित राष्ट्रीय क्षयरोग नियंत्रण कार्यक्रम
- ✱ राष्ट्रीय आयोडीन न्यूनता विकार नियंत्रण कार्यक्रम
- ✱ राष्ट्रीय कीटकजन्य रोग नियंत्रण कार्यक्रम
- ✱ राष्ट्रीय कर्करोग, मधुमेह व पक्षाघात प्रतिबंधक कार्यक्रम
- ✱ राष्ट्रीय नारू निर्मूलन कार्यक्रम
- ✱ राष्ट्रीय तंबाखू नियंत्रण कार्यक्रम
- ✱ राष्ट्रीय फ्लुरोसिस प्रतिबंध व नियंत्रण कार्यक्रम
- ✱ नागरी प्रजनन व बाल आरोग्य कार्यक्रम
- ✱ नवसंजीवनी योजना
- ✱ मानव विकास कार्यक्रम
- ✱ नागरी हिवताप योजना
- ✱ साथरोग नियंत्रण कार्यक्रम
- ✱ कॉलरा नियंत्रण कार्यक्रम
- ✱ यॉज निर्मूलन कार्यक्रम
- ✱ एकात्मिक रोग सर्वेक्षण प्रकल्प
- ✱ पोलिओ निर्मूलन कार्यक्रम
- ✱ वस्तुनिष्ठ प्रश्न

५. महिला व बालक आरोग्यविषयक कायदे व कार्यक्रम १०६

- ✱ गर्भधारणापूर्व व प्रसवपूर्व निदानतंत्र (लिंग निवडीस प्रतिबंध) कायदा, १९९४
- ✱ वैद्यकीय गर्भपात कायदा, १९७१

- ✱ मदर अँड चाईल्ड ट्रॅकिंग सिस्टीम
- ✱ जननी शिशु सुरक्षा कार्यक्रम
- ✱ जननी सुरक्षा योजना
- ✱ नियमित लसीकरण कार्यक्रम
- ✱ अचानक उद्भवणारा बालपक्षाघात
- ✱ किशोरवयीनांचे प्रजनन व लैंगिक आरोग्य योजना
- ✱ वस्तुनिष्ठ प्रश्न

६. आरोग्याच्या दृष्टीने पोषण व आहारशास्त्र घटकांचे महत्त्व १२९

- ✱ कर्बोदके
- ✱ कर्बोदकांचे वर्गीकरण
- ✱ प्रथिने
- ✱ तिक्ताम्लांचे वर्गीकरण
- ✱ प्रथिनांचे वर्गीकरण
- ✱ स्निग्ध पदार्थ
- ✱ स्निग्ध पदार्थांचे वर्गीकरण
- ✱ स्निग्धाम्लांचे वर्गीकरण
- ✱ स्निग्ध पदार्थांची प्राप्तिस्थाने
- ✱ आवश्यकता आणि अभावाचे परिणाम
- ✱ स्निग्ध पदार्थांच्या आधिक्याचे परिणाम
- ✱ स्निग्ध मिश्रणांची आरोग्यासाठीची आवश्यकता
- ✱ जीवनसत्त्व 'अ'
- ✱ जीवनसत्त्व 'क'
- ✱ जीवनसत्त्व 'ड'
- ✱ जीवनसत्त्व 'ड' च्या अभावाचे परिणाम
- ✱ जीवनसत्त्व 'ई'
- ✱ जीवनसत्त्व 'के'
- ✱ जीवनसत्त्व 'पी' (बायोक्लेवोनाइडस्)
- ✱ कॅल्शियम
- ✱ फॉस्फरस
- ✱ लोह
- ✱ आयोडीन
- ✱ वस्तुनिष्ठ प्रश्न

**७. गर्भावस्था व दुग्धसृजनशील
कालातील मातेचा आहार १९८**

- ✧ गर्भावस्था
- ✧ दुग्धसृजन अवस्थेतील आहार
- ✧ वस्तुनिष्ठ प्रश्न

८. कुपोषण २०७

- ✧ वस्तुनिष्ठ प्रश्न

**९. विविध आजारातील
आहारोपचार २१२**

- ✧ बद्धकोष्ठतेची
- ✧ मधुमेह
- ✧ ॲसिडिटी (आम्लता)
- ✧ हगवण (अतिसार)
- ✧ रक्तक्षय
- ✧ वस्तुनिष्ठ प्रश्न

१०. विज्ञान २२६

भौतिकशास्त्र

- ✧ भौतिक राशी
- ✧ गती
- ✧ बल
- ✧ न्यूटनचे गतिविषयक नियम
- ✧ दाब
- ✧ आर्किमिडीजचे तत्त्व
- ✧ कार्य
- ✧ ऊर्जा
- ✧ शक्ती
- ✧ उष्णता
- ✧ ध्वनी
- ✧ चुंबकत्व
- ✧ विद्युतधारा

- ✧ प्रकाश
 - ✧ आरसे आणि भिंने
- रसायनशास्त्र
- ✧ द्रव्य
 - ✧ मूलद्रव्ये, संयुगे, मिश्रणे
 - ✧ द्रव्याचे अवस्थांतर
 - ✧ अणुसिद्धान्त
 - ✧ इलेक्ट्रॉन संरूपण
 - ✧ मूलद्रव्यांचे वर्गीकरण
 - ✧ आधुनिक आवर्तसारणी
 - ✧ आम्ल, आम्लारी व क्षार
 - ✧ रासायनिक अभिक्रिया
 - ✧ द्रावण
 - ✧ धातू व अधातू
 - ✧ कार्बनी संयुगे
 - ✧ क्षरण प्रतिबंध

जीवशास्त्र

- ✧ पेशी
- ✧ ऊती व इंद्रिय
- ✧ सजीवांचे वर्गीकरण
- ✧ वनस्पतीचे वर्गीकरण
- ✧ पोषणद्रव्ये
- ✧ पोषण
- ✧ श्वसन
- ✧ मानवी रक्ताची संरचना
- ✧ प्रजनन
- ✧ उत्सर्जन
- ✧ वृद्धी व विभेदन
- ✧ नियंत्रण व समन्वय
- ✧ मानवामधील समन्वय
- ✧ मानवी शरीर
- ✧ मानवी आरोग्य
- ✧ रोग आणि विकार
- ✧ जैवतंत्रज्ञान

**११. आरोग्य विज्ञान वस्तुनिष्ठ
प्रश्न**

२६४

**१२. आरोग्य विभागातील कर्मचाऱ्यांच्या
कर्मचाऱ्यांच्या जबाबदाऱ्या व
कर्तव्य**

२८३

- ✱ आरोग्य सहायक (महिला) यांची कर्तव्ये व जबाबदाऱ्या
- ✱ आरोग्य सहायक (पुरुष) यांची कर्तव्ये व जबाबदाऱ्या
- ✱ बहुउद्देशीय आरोग्य कर्मचारी (महिला) या पदाची कर्तव्ये व जबाबदाऱ्या
- ✱ बहुउद्देशीय आरोग्य कर्मचारी (पुरुष) या पदाची कर्तव्ये व जबाबदाऱ्या
- ✱ रक्तपेढी तंत्रज्ञ कर्तव्ये व जबाबदाऱ्या

- ✱ प्रयोगशाळा तंत्रज्ञ कर्तव्ये व जबाबदाऱ्या
- ✱ आरोग्य सेवेतील 'आशा'ची जबाबदारी
- ✱ वस्तुनिष्ठ प्रश्न

**१३. आरोग्य शिक्षण व आरोग्य-
विषयक चांगल्या सवयी**

३०४

- ✱ आरोग्य शिक्षण
- ✱ शालेय आरोग्य तपासणी कार्यक्रम
- ✱ माहिती शिक्षण व प्रसार (आईसी)
- ✱ माहिती, शिक्षण आणि संपर्क
- ✱ आरोग्यविषयक सवयी
- ✱ वस्तुनिष्ठ प्रश्न

**Covid-19 परीक्षाभिमुख महत्त्वपूर्ण
माहिती**

